

Vicâde Yoluyla Elde Edilen Hadislerin Rivâyeti ve Vicâde ile Amel

Rahmiye HATİBOĞLU*

“Transmission of Ahādīth Ob-
tained by means of Wijādah
and Acting upon Wijādah”

Abstract: The matter of reporting and acting upon hadīths that had been obtained as written down is considered separately in works of hadīth method in subject of wijādah. Those who argue that hadīths that had been obtained through wijādah cannot be reported do not see wijādah among the acceptable ways of tahammul and adā' and argue that hadīths can be reported only from memory. On opposing side there are those who argue that hadīths that have been found as written down can be reported from the sheikh without further investigation. Between these contradicting opinions there is also one that argues that a hadīth acquired by way of wiğādah can be reported if it is considered safe from distortion after an inquiry by a qualified scholar. Beside this dispute over reporting of wijādah there is also controversy about acting on ahādīth obtained by wijādah. Those who deem acting according to hadīth found as written down wājib argues that if not acted upon those ahādīth there will not remain any way of acting upon transmitted materials. Those who think it is permissible to act upon them also assert this is the best position. Apart from those who deem it wājib or permissible there are also those who argues that it is not permissible to do so.

Citation: Rahmiye HATİBOĞLU, “Vicâde Yoluyla Elde Edilen Hadislerin Rivâyeti ve Vicâde ile Amel” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XIII/2, 2015, pp. 77-93.

Key words: Hadīth Methodology, Wijādah, Hadīth terminology, Terms of riwāyah, Methods of Hadīth-Receiving and Transmission Methods.

I. Giriş:

Hız. Peygamber'in ashabıyla beraber hicret ettiği Medine, İslâm'ın ilk devirlerinde hadislerin diğer İslâm beldelerine göre daha çok intişar ettiği bir şehir olmuş ve Dâru's-sünne adıyla anılmıştır.¹ Fakat yeni fetihlerle genişleyen İslâm coğrafyası, sahâbiler için yeni mekânlara yerleşme sebebini meydana ge-

---

* Diyanet İşleri Başkanlığı, Nilüfer İlçe Müftülüğü Vaizi, BURSA.
rahmiyehatiboglu@gmail.com

¹ Bu makale yazarın *Hadis Alma ve Nakletme Yollarından Vicâde Yöntemi* (Yalova 2015, XII+95 s.) başlığı ile Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı'nda Yard. Doç. Dr. Fatma Kızıl'ın danışmanlığında hazırladığı ve 10 Ağustos 2015 tarihinde oy birliği ile kabul edilen yüksek lisans tezinin ilgili bölümüne dayanarak yazılmıştır.

tirmiştir. İslâm'ın ilk dönemlerinde Medine'de yaşayan sahâbiler, yeni fethe edilen beldelere yerleştiklerinde Hz. Peygamber'in hadisleri onlar eliyle değişik şehirlere dağılmıştır. Başlangıç yıllarına göre geniş İslâm beldelerine sahâbiler aracılığıyla hadislerin dağılması, hadis talebelerini yıldırmanın, onlar Hz. Peygamber'in bir hadisini elde etmek için bile olsa meşakkatli yolculuklar yapmaktan vazgeçmemişlerdir.

Hız. Peygamber'i görme bahtiyarlığına erememiş sahâbeden sonraki nesillerde de, hadisleri tespit etme ve öğrenme iştiağı devam ede gelmiştir. Bir tek hadise ulaşmak için dahi olsa yapılan meşakkatli yolculuklar, Hz. Peygamber'in hadislerinin tespitinde çok önemli neticeler elde edilmesinin sebebi olmuştur. Râvilerin çeşitli şahsî özelliklerinin yapılan rihleler neticesinde bilinmesi, hadisi rivâyet eden râvî ve rivâyet edilen hadis hakkında yapılan değerlendirmelerde etkili olmuştur. Ayrıca hadis talebesinin, hocadan hadisi hangi yollarla almış olduğu da Hz. Peygamber'in hadislerini sahihinden sakimini ayrt etmede dikkat edilen ölçülerden biridir.

Hadisin sahih olduğunun kabul edilmesi için ileri sürülen şartlar, hadisin sened ve metni ile alakalı bulunmaktadır. Hadisi rivâyet eden râvilerin şahsî durumları ve hadisin muttasıl bir isnadla rivâyet edilmiş olmasının arz ettiği önem kadar nakledilen hadisin senedinde kullanılan rivâyet lafızları da önemlidir. Nakledilen hadisin senedinde kullanılan rivâyet lafızları, hadisin hangi yollarla tahsil edildiğini haber vermektedir. Zira her bir rivâyet lafzının taşıdığı mahiyet birbirinden farklıdır ve bu aynı zamanda hadisin kıymetini de ifade etmektedir. Bu sebeptendir ki hadis âlimleri, tahammül ettikleri hadisleri rivâyet ettiklerinde kullandıkları ıstıhlarla azami dikkat göstermişlerdir.

Başlangıçta tercih edilen ve hatta Hz. Peygamber'in metodu olarak da vassıflandırılabilir olan semâ yoluna, ilerleyen zaman içinde diğer rivâyet şekilleri de ilave edilmiştir. Sonraki dönemlerin şartlarındaki değişiklikler ve farklı imkânlar, hadis rivâyet yollarını da etkilemiştir fakat hadis âlimleri her dönemde Hz. Peygamber'in hadislerini rivâyet ederken özen göstermekten uzak durmamışlardır.

Başlangıçta hadis âlimlerinin tam güvenini kazanmış olan semâ metodu olmakla beraber zamanla hadis öğrenim ve öğretim yollarında meydana gelen değişiklikler neticesinde diğer usûller de ortaya çıkmıştır. Başka birisine ait olan bir sahîfenin veya kitabın ele geçirilmesi anlamına gelen vicâdeye gelince, tahammül ve edâ yollarının en sonuncusu olarak ele alınmaktadır. Vicâde yoluyla elde edilmiş hadisin rivâyet edilmesi ve bu tür hadisle amel edilmesi meselesi, hadis âlimlerince kapsamlı şekilde ele alınıp değerlendirilmektedir.

Hadislerin kaynağı Hz. Peygamber olduğu ve Hz. Peygamber'in de Müslümanları bağlayıcılık yönü dikkate alındığı takdirde hadislerle alakalı gösterilen bu eşsiz gayretin sebebi anlaşılmaktadır.

II. Vicâdenin Rivâyeti

Hadis alma ve nakletme yollarından vicâde yöntemiyle elde edilen hadisi rivâyet etmek ile onunla amel etmek meselesi hadis usulü kaynaklarında birbirinden ayrı tutularak değerlendirilmiştir. Müteahhirûn dönemi müelliflerinden Kâdî 'Iyaz' vicâde yoluyla gelen hadisi nakletmeye izin vereni bilmediği gibi buna uyanı da duymadığını ve bu tür hadisi müsned sayanı görmediğini söylemiştir.² Kâdî 'Iyaz'ın bu değerlendirmesine müteahhirûn³ ve son dönem müelliflerinden⁴ iştirak edenler bulunmaktadır.

İbn Kesîr'e (ö. 774/1373) göre, vicâde rivâyet türünden kabul edilmez ancak kitapta bulunamı tahkiye etmekten ibarettir.⁵ Yine bu bağlamda vicâdenin rivâyet çeşitlerinden bir tür olmadığı halde âlimlerin vicâdenin hükmünü beyan için bu konuyu rivâyet yolları arasında ele aldıkları ifade edilmiştir.⁶

Vicâde yoluyla gelen hadisi rivâyet etme hakkında, usul âlimlerinden bir grup ise hafızadan rivâyet ettikleri dışında hucdet olamayacağını kabul etmiştir.⁷ Bazılarına göre ise hadis râvîsi, hafızasından rivâyet ettiklerini ancak hafızadan nakledemez bir hale geldiği zaman kitaptan rivâyeti câiz olabilir.⁸ Bu konuda biraz daha mütesâhil davranan bir grup ise asıllarıyla mukabele edilmeksizin şeyhinden rivâyetin câiz olacağını benimsemektedir.⁹ Vicâde yöntemiyle gelen hadisi rivâyet etmekle ilgili bu iki tutuma mukabil, isabetli olanın orta yolu ifade eden bir tavır olduğu söylenebilir. Orta yol da tağyirin kendisinden gizli kalmadığı müteahhis âlimin, zann-ı gâlibiyle kitapta ziyade ve noksanlıktan emin olursa vicâde yoluyla gelen hadisi ilgili lafızları kullanarak nakletmesidir.¹⁰

Tahammül yollarından bâtil bir yol olarak nitelendirilen¹¹ vicâde, işitmenin olmadığı sadece görmekle alâkalı bir yöntemdir. Sadece görmeye dayanan vicâde yoluyla gelen mervîyyâta güvenin hâsil olması için gerekli şartlar vardır.

² el-Kâdî 'Iyâz, *el-İlmâ*, s. 117

³ el-'Irâkî, *Fethu'l-muğîs*, s. 223; Zekeriyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî*, s. 368;

⁴ 'Itr, Nûruddîn, *Menhecû'n-nakd*, s. 221; Mahmûd Kâmil Ahmed, *et-Takrîb*, s. 73.

⁵ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-hasîs*, s. 368; ayrıca bk. Zekeriyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî*, s. 367; el-Emîr es-San'ânî, *Tavdîhu'l-efkâr*, s. 347; Subhî es-Sâlih, *'Ulümü'l-hadis ve mustalahuh*, s. 102; Âlü Küleyb, *Muhimmât*, s. 244, Ahmed 'Ömer Hâşim, *Kavâ'idü usûli'l-hadis*, s. 229; Muhammed Edîb Sâlih, *Lemehât*, s. 350; 'Abdüllatîf, *el-Muhtasar*, ss. 53-54.

⁶ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-hasîs*, ss. 373-375.

⁷ el-Cürçânî, *el-Muhtasar fî usûli'l-hadis*, s. 70; el-Cürçânî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, s. 73; el-Leknevî, *Zaferu'l-emânî*, s. 525

⁸ el-Cürçânî, *el-Muhtasar fî usûli'l-hadis*, s. 70; el-Leknevî, *Zaferu'l-emânî*, s. 525.

⁹ el-Cürçânî, *el-Muhtasar fî usûli'l-hadis*, s. 70; el-Cürçânî, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, s. 73.

¹⁰ el-Leknevî, *Zaferu'l-emânî*, s. 526.

¹¹ 'Abdüllatîf, *el-Muhtasar*, ss. 53-54.

Hatta güven, müellife nisbet edilmesi, tahammül yollarından vicâde tarikinden daha önce geçen yollardan biriyle hadisin gelmiş olması bu şartlardandır. Vicâde yoluyla gelen rivâyetin, hadisi bulan şahsın kendisi dışında başka âlimlerin musannefâtında bulunması da mervîyyâta güvenin tahakkuk şartları arasındadır.¹²

1. Vicâde İle Rivâyetin Men Edilmesi

Hadis usulü kaynaklarında vicâde yöntemiyle gelen hadisi rivâyet etmeyi men eden görüşler vardır. Mütেকaddimûn döneminde vicâde yoluyla elde edilen hadisi rivâyet etmeyi menetme hususunda; hadis, fıkıh ve usul imamları ittifak etmişlerdir. Bulunan hadis, bir imam veya sika kaynaklardan birine ait olsa ve tahkik edilmiş bir hatla bulunmuş olsa da rivâyet ve nakletmeyi menetme hususundaki fikir değişmemektedir.¹³

Hadis alma ve nakletme yollarından vicâdeyle gelen hadisi rivâyet etmeyi men eden örnek de verilmiştir. Ebû ‘Abdurrahmân ‘Abdullâh b. Habîb b. Rabî‘a es-Sülemî’den (ö. 85/704) nakledilerek verilen ‘Ömer b. el-Hattâb’ın (r.a.) (ö. 23/644) içinde ilim bulunan fakat âlimlerden duyulmamış bir kitabı birisinin bulması hâlinde siyahı beyazına karışincaya kadar onu suya batırılması şeklindeki sözüdür. Mütেকaddimûn dönemi eserlerinde, daha önce geçtiği üzere vicâde yöntemi ile gelen rivâyetler kaydedilmiştir. Selef/Mütেকaddimûn vicâde yöntemiyle gelen hadisi nakletmiştir fakat bu vicâdeler tanıdıkları hadislerden meydana gelmektedir. Mütেকaddimûn devrini takip eden müteahhirûn neslinde mücerred vicâde/icâzetsiz vicâde ile ulaşan hadisleri nakil ve rivâyet men’ edilmiştir.¹⁴

Daha önce de belirttiği üzere vicâde yöntemiyle gelen hadisi, rivâyet ve nakil esnasında “حَدَّثَنَا”، “أَخْبَرَنَا”، “عَنْ” ve “قَالَ”lafızların kullanılmaması gereklidir. Ayrıca vicâde yoluyla nakil ve rivâyetin men edilmesi hususunda ittifak eden hadis, fıkıh ve usul imamları, hattın nisbetine güven tahakkuk etmesi durumunda dahi “حَدَّثَنِي”، “أَخْبَرَنِي”، “أَبَانِي” veya “عَنْ” kullanılarak rivâyet edilemeyeceğini dile getirmişlerdir. Hattın sahibine nisbeti hususunda güven hâsıl olduğu takdirde dahi rivâyet edilmesine müsaade edilen tek yol, vicâde yoluyla gelen hadisi naklederken kullanılması gerekli rivâyet lafızlarını kullanarak hadisi hikâye yoluyla rivâyet etmektir.¹⁵

Vicâde yöntemiyle gelen hadisin tahammülünün ve rivâyetinin men’i hakkında cumhûr ittifak etmiştir. Kitabı bulan şahsın, hadisi rivâyet edenle likâi mevcut olmadığında ve hadisin güvenilirliği ile ilgili bir bulgu da ortaya çıkmamış ise bulunan hadis kitap sahibinin hattıyla da olsa râvisinin hattıyla da

¹² Mahmûd Kâmil Ahmed, *et-Takrîb*, s. 72.

¹³ el-Kâdî ‘Iyâz, *el-‘İlmâ’*, s. 120; el-‘Irâkî, *Fethu’l-muğîs*, s. 229.

¹⁴ es-Sehâvî, *Fethu’l-muğîs*, s. 153; el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 504.

¹⁵ Âlû Küleyb, *Muhimmât*, s. 244.

olsa arada bir fark bulunmaz. Kitapta bulunan bu vasıftaki bir hadisin, kitabın müellifine ve kitabın râvisine de nisbet edilmesi câiz değildir. Burada sözü edilenlerin hepsi, araştırmada tetkik ve Resûlullâh'a (s.a.v.) nisbet edilenlerin sağlamlığını tahkik içindir. Hadisin, sahih, hasen ve zayıfının mükemmel bir şekilde tesbiti ancak bu hususlara riâyet edilerek yapılabilir.¹⁶

Yukarıda ifade edildiği üzere sahih olmayan bir hadis alma ve nakletme yöntemi olan mücerred vicâde/icâzetsiz vicâde ile gelen hadislerin, seleften sonraki müteahhirûn döneminde nakil ve rivâyetinin yasaklandığı dikkate alındığında, selefın/mütekaddimûnun rivâyet ettiklerinin de icâzetli vicâde olması düşüncesi tutarlı olabilir.

2. Vicâde Yoluyla Rivâyetin Câizliği

Hadis usulü kaynaklarında, bulunan hadisi rivâyet etmeye karşı çıkanların görüşlerine yer verildiği üzere bu metotla ele geçirilen hadisi rivâyet etmenin câizliğine dair görüşlere de yer verilmiştir.

İmam Şâfi'î (ö. 204/820), işitildiği bilinmeyen fakat muhafaza edilmiş haberin rivâyet edilmesini câiz görmüş ve bu görüşünü, işitilenlerin korunduğu gibi kitaptakilerin de korunduğu delili üzerine binâ etmiştir.¹⁷ İmam Şâfi'î'ye dayandırılarak tahkiye edilen bu görüşü Kâdî 'Iyâz, aydınlatıcı bulmamış ayrıca Şâfi'î'nin talebelerinden hiçbirinden de böyle bir görüş nakledilmemiştir. Bu sebeple İmam Şâfi'î'den tahkiye edilen bu görüş, vicâde yöntemiyle gelen hadisi rivâyet etme dışında sadece amel hakkında söylenmiştir. Bu yolla elde edilen hadis hakkında usulcülerin ihtilaf etmesi, hattı korunmuş bile olsa, yine de, kitaptaki hadisin, nakil dışında olma ihtimâlidir.¹⁸

Elde edilen hadise dâir, bulan kişinin onu rivâyet eden şeyhden icâzeti bulunduğunda ise rivâyet edilip edilemeyeceği hakkındaki görüş değişmektedir. Böyle olduğu takdirde sahih bir tahammül ve edâ yöntemi olarak vicâdeye itibar edilmiştir. Vicâdede icâzet bulunmadığında ise sadece sahih olmayan bir hadis alma ve nakletme yöntemi olduğu kabul edilmiştir.¹⁹

Mütekaddimûn âlimlerinden bir grup vicâde yoluyla rivâyetlerin nakline izin vermiştir. *el-Kifâye fi 'ilmi'r-rivâye*'de İbn Ömer'den, babası Ömer'in (ö. 23/644) (r.a.) kılıcının kabzasında bir sahîfe bulduğu kaydedilmektedir. Bulduğu bu sahîfede beş taneden daha az devede zekâtın yokluğu fakat beş tane olunca bir koyunun zekât olarak verilmesi, on tanede iki koyun, on beş tanede

¹⁶ Mahmûd Kâmil Ahmed, *et-Takrîb*, s. 72; el-'Attâr, *'Ulûmü's-sünne ve düstûru'l-ümme*, s. 145

¹⁷ el-Kâdî 'Iyâz, *el-'İlmâ'*, s. 120.

¹⁸ *a.g.e.*, ss. 120-121.

¹⁹ Âlû Humeyd, *ŞerhuNuhbeti'l-fiker*, s. 173.

üç koyun, yirmi tanede dört koyun, yirmi beşe ulaştığında bir yaşını doldurmuş bir dişi deve yavrusu zekât verilmesi gerektiği yazmaktadır.²⁰

Seleften vicâde yoluyla rivâyet etmeye cevaz verenler arasında ‘Âmir eş-Şa’bî (ö. 104/722) el-Hasan el-Basrî (ö. 110/728), ‘Atâ’ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732), el-Hakem b. ‘Uteybe (ö. 115/734), Kâtâde b. Di‘âme es-Sedûsî (ö. 117/735), Ebû Süfyân Talha b. Nafi‘ (ö. 124/742), Ebû’z-Zübeyr el-Mekkî (ö. 126/743-44), el-Leys b. Sa’d (ö. 175/791), gibi isimler bulunmaktadır.²¹

III. Vicâde Yoluyla Nakledilen Hadisle Amel

Rivâyet edilmesi ve amel edilmesi yönüyle ayrı olarak değerlendirilen vicâde yönteminin, rivâyet edilmesi hakkındaki görüşler ele alınmıştı. Vicâde yöntemiyle gelen hadisle amel etme hakkındaki görüşlere de burada yer verilecektir.

Vicâde yoluyla gelen hadisin rivâyet edilmesiyle alâkalı farklı görüşler olduğu gibi amel edilmesiyle ilgili de değişik görüşler bulunmaktadır. Vicâde tarihiyle ele geçirilen rivâyetler, bir imama veya sika kaynaklardan birine ait olsa ve tahkik edilmiş bir hatla bulunsa dahi hadis, fıkıh ve usul imamları arasında onlarla amel hususunda bir ihtilaf bulunmaktadır.²²

Müteahhirûn devrinin ilk usul müellifi kabul edilen Kâdî ‘Iyâz, vicâde yoluyla rivâyetle amel konusunu hükmî yönden ikiye ayırarak câiz değil ve câiz²³ şeklinde değerlendirmiştir. Yine aynı dönemden İbnü’s-Salâh câiz değil, câiz ve vacip²⁴ şeklinde üçe ayırarak vicâde yöntemiyle ele geçirilen hadisle amel etme meselesini ele almıştır. Müteahhirûn dönemi usul âlimlerinden et-Tebrizî de hadis alma ve nakletme yollarından vicâde yöntemiyle ulaşan hadisle amel etmeyi sadece vâcib olarak değerlendirmiş ve başka bir görüşe yer vermemiştir.²⁵

²⁰ es-Sehâvî, *Fethu’l-muğis*, s. 153; es-Sabbâğ, *el-Hadisü’n-Nebevî*, s. 226; el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 505.

²¹ el-Cüdey’, ‘Abdullâh b. Yûsuf, *Tahrîru ‘ulûmi’l-hadis*, Beyrut: Müessesetü’r-Reyyân 1425/2004; s. 154.

²² el-Kâdî ‘Iyâz, *el-‘İlmâ’*, s. 120; İbnü’l-Vezîr, *Kitâbü Tenkihi’l-enzâr*, s. 242; el-‘Irâkî, *Fethu’l-muğis*, s. 229; el-Emîr es-San‘ânî, *Tavdihü’l-efkâr*, s. 348.

²³ el-Kâdî ‘Iyâz, *el-‘İlmâ’*, s. 120, ayrıca bk. Makbûlî Ehdel, *Mustalahü’l-hadis*, s. 48.

²⁴ İbnü’s-Salâh, *‘Ulûmü’l-hadis*, s. 160; ayrıca bk. İbn Cemâ’a, *el-Menhelü’r-revî*, s. 92, et-Tibî, *el-Hulâsa*, s. 111, İbnü’l-Mülakkın, *el-Mukni’*, ss. 335-336, Muhammed el-Fârisî, *Cevâhiru’l-usûl*, s. 97, Zekeriyâ el-Ensârî, *Fethu’l-bâkî*, ss. 368-369, Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ’isü’l-hâsis*, s. 373, Ahmed Naîm, *Tecrid Mukaddimesi*, s. 448, ‘Itr, Nûruddîn, *Menhecü’n-nakd*, s. 221.

²⁵ et-Tebrizî, *Şerhu’d-Dibâci’l-müzheb*, s. 67, ayrıca bk. Subhî es-Sâlih, *‘Ulûmü’l-hadis ve mustalahuh*, ss. 102-103, ‘Abdüllatîf, *el-Muhtasar*, s. 54, Muhammed ‘Accâc el-Hatîb, *Usûlü’l-hadis*, s. 247.

Son dönemde ise Cemâlüddîn el-Kâsimî, câiz değil ve vâcib şeklinde iki kısma ayırarak vicâde yoluyla gelen hadisle amel etmeyi hüküm yönünden değerlendirmiştir.²⁶ Fakat diğer taraftan hadis usulü müelliflerinden vicâdeyle amel meselesine hiç temas etmeyenler de vardır.²⁷

Tahammül yollarından vicâdeyle gelen hadisle amel etme hakkındaki hüküm, mürselle amel meselesi üzerine binâ edilmiştir.²⁸ Amel meselesinin hükmi yönü değerlendirilirken, Ebû 'Imrân el-Cevnî'ye (ö. 128/746) nispet edilen şu söz delil olarak getirilmektedir: "İçinde ilim bulunan bir sahîfeyi biz duyardık, fakih bir kimsenin etrafına üşüşür gibi ona üşüşürdük."²⁹

İbn Kesîr, Resûlullâh'ın (s.a.v.) şu sözünü amel hakkında delil göstermiştir:

أَيُّ الْخَلْقِ أَعْجَبُ إِلَيْكُمْ إِيمَانًا؟ قَالُوا: الْمَلَائِكَةُ قَالَ: وَكَيْفَ لَا يُؤْمِنُونَ وَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ؟ وَذَكَرُوا الْأَنْبِيَاءَ قَالَ: وَكَيْفَ لَا يُؤْمِنُونَ وَالْوَحْيُ يَنْزِلُ عَلَيْكُمْ؟ قَالُوا: فَنَحْنُ؟ قَالَ: وَكَيْفَ لَا تُؤْمِنُونَ وَأَنَا بَيْنَكُمْ؟ قَالُوا: فَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: قَوْمٌ يَأْتُونَ بَعْدَكُمْ يَجِدُونَ ضَحْفًا يُؤْمِنُونَ بِهَا.

"Sizin iman bakımından en çok hoşunuza giden topluluk hangisidir? Şöyle söylediler: Meleklerdir. Buyurdu ki: Rablerinin katında iken niçin iman etmesinler? Peygamberlerdir, dediler. Buyurdu ki: Kendilerine vahiy inip dururken niçin iman etmesinler? Dediler ki: Biziz o zaman. Buyurdu ki: Ben aranızda iken nasıl iman etmezsiniz? Dediler ki: O zaman kim Yâ Resûlallah? Buyurdu ki: Sizden sonra gelen, birtakım sahîfeler bulan, o sahifedekilere iman eden bir kavimdir."

İbn Kesîr (ö. 774/1373), kaydettiği hadisle alâkalı aynı zamanda bir hükümde bulunarak sadece vicâde yoluyla gelen kadîm kitaplarla amelin medhinin bu hadîsten çıkartılacağını beyân etmiştir. Bulkînî (ö. 805/1403) ise yapılan bu istinbâtın güzel olduğuna vurgu yaparak İbn Kesîr'e iştirak ettiğini zikretmiştir.³⁰ es-Sehâvî (ö. 902/1497), sadece bulmanın ameli câiz kılmayacağını ve dolayısıyla genel kullanımda tartışmanın bulunduğu işaret etmiş fakat yine de ifadesinin maksadında bir müphemlik kalmıştır.³¹ es-San'ânî (ö. 1182/1768) ise ilmin kaidelerinin delalet ettiği üzere "kendisine güvenilen bir şeyi bul-

²⁶ Cemâlüddîn el-Kâsimî, *Kavâ'idü't-tahdîs*, s. 212, ayrıca bk. Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, s. 348.

²⁷ el-Cürçânî, *ed-Dîbâcû'l-müzhzeb*, ss. 72-73; İbn Hacer, *Nüzhetu'n-nazar*, s. 127; İbnü'l-Hanbelî, *Kafvü'l-eser*, ss. 110-111; eş-Şenşûrî, *el-Muhtasar*, s. 81; el-Mahallâvî 'Abdurrahmân 'Îd el-Haneffî, *Husnü'l-hadis şerhuTehzib-i mustalahi'l-hadis*, Birinci baskı, Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî 1357/1938, s. 77; el-Mes'ûdî, *Minhatü'l-muğîs*, s. 34, 'Itr, Nûruddîn, *Mu'cemu'l-Mustalahâtü'l-Hadisiyye*, s. 113, Tahhân, *Teysîr*, s. 165, Muhammed 'Accâc el-Hatîb, *el-Muhtasaru'l-Vecîz*, ss. 95-96,

²⁸ el-Kâdî 'Iyâz, *el-'İlmâ'*, s. 120; Zekerıyyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî*, s. 368.

²⁹ el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 508, es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, s. 156.

³⁰ es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, ss. 156-157; ayrıca bk.; es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, s. 64.

³¹ es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, s. 157

makla mukayyettir” beyanıyla es-Sehâvî’nin yorumundaki müphemliği gidermiştir.³² Görüldüğü üzere es-San‘ânî, kadîm kitapların muhtevasıyla amel etmenin şartını, güvenilen bir nüsha ele geçirilmesi ile sınırlandırmıştır.

İbn Kesîr’in tefsirinde kaydettiği bu hadis, Hasan b. ‘Arefe (ö. 257/871) tarafından ‘Amr b. Şu‘ayb’dan (ö. 118/736), o da babasından, o da dedesinden şeklindeki isnâdla rivâyet edilmiştir.

İbn Kesîr’in, vicâde yoluyla gelen hadisle amel hakkında delil getirdiği hadis aşağıdaki lafızlarla da nakledilmektedir:

بَلْ قَوْمٌ مِنْ بَعْدِكُمْ ، يَا أَيُّهَا كِتَابُ بَيْنَ لَوْحَيْنِ يُؤْمِنُونَ ، وَيَعْمَلُونَ بِمَا فِيهِ ، أَوْلَيْكَ أَكْبَرُ مِنْكُمْ أَجْرًا .

“Bilakis sizden sonra, kendilerine iki levha arasında bir kitab gelen, ona iman eden ve içindkilerle amel eden bir kavimdir, işte onlar ecir bakımından sizden daha büyüktür.” şeklindedir.³³ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856), ed-Dârimî (ö. 255/869), el-Hâkim (ö. 405/1014) hadisi tahrir etmiştir. el-Hâkim’in ‘Ömer hadisi olarak naklettiği;

يَجِدُونَ الْوَرَقَ الْمَعْلُقَ فَيَعْمَلُونَ بِمَا فِيهِ فَهَوْلَاءُ أَفْضَلُ أَهْلِ الْإِيمَانِ بِأَمَانًا .

“Bir araya getirilmiş varak bulurlar, içindkilerle amel ederler, işte onlar iman bakımından ehl-i imanın en faziletlisidir.”³⁴ rivâyetidir.

1. Vicâdeyle Amelin Vâcib Olduğunu Söyleyenler

Hadis usulü âlimlerinden bir kısmı, vicâde yoluyla elde edilen hadisle amel etmenin vâcib olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Müteahhirün döneminden Kâdî ‘İyâz’ın (ö. 544/1149), vicâde yoluyla gelen rivâyetlere itimadın oluşması durumunda *amel etmenin cevâzının* İmâm Şâfi‘î ve Şâfi‘î mezhebi usulcülerinden bir grup tarafından söylendiğini haber vermesine karşılık yine müteahhirün devrinden İbnü’s-Salâh (ö. 643/1245), Şâfi‘î ashabından muhakkiklerin bazısının *amelin vücûbunu* kesin bir dille ifade ettiklerini belirtmektedir.³⁵

Öte taraftan hadis alma ve nakletme yollarından vicâde yöntemiyle gelen hadisi rivâyet etmek ile amel etmek, birbirinden tamamen ayrı olarak değerlendirilmiştir. Zira vicâde yoluyla ulaşan hadisle amel edilmesi gerektiği kanaatinde olanlara göre, vicâde tarikiyle ulaşanlarla amel edilmesi eğer rivâyet şartlarına bağlı olsaydı söz konusu yolla ele geçen hadisler veya kitapların bahsedilen bu şartları taşımasının imkânsızlığı sebebiyle menkulle amel kapısı tamamen kapanmış olacaktır.³⁶

³² el-Emîr es-San‘ânî, *Tavdihu’l-efkâr*, s. 349.

³³ et-Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebir*, IV, s. 15, hadis no: 3461.

³⁴ Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, I, 148, hadis no: 160; el-Bezzâr. *Müsned*, I, 217, hadis no: 289; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 96, hadis no: 6993; es-Süyûtî, *Tedribür-râvî*, s. 64; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ‘isü’l-hasîs*, ss. 373-374.

³⁵ İbnü’s-Salâh, *‘Ulümü’l-hadis*, s. 160; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü’n-nazar*, s. 348.

³⁶ İbnü’s-Salâh, *‘Ulümü’l-hadis*, s. 160; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü’n-nazar*, s. 348; en-Nevevî,

Görüldüğü üzere vicâde tarihiyle gelen hadisle amel edilmesi için rivâyet etme hakkındaki şartlar dikkate alınmış olsaydı, bu çeşit yöntemle gelen hadisle amel edilmesi de yasak olmalıydı. Böyle bir tutum takınılması hâlinde ise menkulle amel meselesinin söz konusu olması da imkânsız hale gelecekti.

Vicâde yöntemiyle elde edilen hadisle amel etmenin vacip olduğunu öne süren İbnü's-Salâh, aynı zamanda bu görüşün muhaddisler nezdindeki durumunun da bir tahlilini yapmıştır. Amelin vücûbu hakkında zikredilenleri muhaddisler açısından değerlendiren İbnü's-Salâh, bu görüşün muhaddislere arz edilmesi durumunda onlar tarafından kabul edilmeyeceği görüşünü de savunmuştur.³⁷

İbnü's-Salâh'ın vicâde yoluyla gelen hadisle amel etmeyle ilgili "muhaddislerin hepsine arz edilse kaçınırlardı" şeklindeki ifadesiyle ilgili olarak dikkat edilmesi gereken o incelik, "rivâyetin sıhhati ile amelin vücûbu arasındaki farktır." Hadis alma ve nakletme yollarından vicâde yoluyla ele geçirilen hadisin, "أَخْبَرْنَا" veya "حَدَّثْنَا" veya bunun gibi lafızlar kullanılarak rivâyet edilmesine müsamaha gösteren kimse bulunmamaktadır. Bu lafızlarla rivâyete izin veren kimsenin bulunmaması sebebiyle, bahsedilen ibarelerle rivâyet etmenin sahih olmamasına rağmen kitabın sahibine nisbeti hakkında güven tahakkuk ettiğinde muhtevasıyla amel gerekir.³⁸

Kâdî İyâz'ın, vicâde yoluyla gelen rivâyetlerin muhtevasıyla amel etmenin cevâzını İmam Şâfi'i ve Şâfi'i usulcülerinden bir gruptan naklettiği belirtmişti. Ayrıca 'Abdullâh b. Yusûf el-Cüveynî'nin (ö. 478/1085), bu görüşe iştirak ettiğini Kâdî İyâz bildirmektedir.³⁹ İbnü's-Salâh'ın aradan geçen yaklaşık bir asırlık zaman dilimi içerisinde vicâde yöntemiyle ele geçirilen hadisle amel etmenin vücûbundan bahsetmesi,⁴⁰ aradan geçen zaman aralığında, vicâde yoluyla rivâyetlere yaklaşım farklılığının bir tezahürü kabul edilebilir. Ayrıca Kâdî İyâz ele geçirilen rivâyetlerle amel hakkında câiz değildir ve câizdir şeklinde açıklama yaparken, İbnü's-Salâh ise câiz değil, câiz ve vâcib olması yönünde bir sınıflandırma yapmaktadır.

İrşâdû tullâbi'l-hakâik, ss. 141-142; et-Tîbî, *el-Hulâsa*, s. 111; et-Tebrîzî, *Şerhu'd-Dibâci'l-müzheb*, s. 67; 'Abdüllatif, *el-Muhtasar*, s. 54.

³⁷ İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-hadis*, s. 160; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, s. 348.

³⁸ Ebû 'Amr 'Osmân b. 'Abdirrahmân eş-Şehrezûrî, İbnü's-Salâh (ö. 643/1245), *'Ulümü'l-hadis*, nşr. Nûru'd-dîn 'İtr, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., s. 171; ayrıca bk. İbnü'l-Mülakkın, *el-Muknî*, s. 336; en-Nevevî, *et-Takrîb*, s. 58; İbn Cemâ'a, *el-Menhelü'r-revî*, s. 92; Ahmed Naîm, *Tecrid Mukaddimesi*, s. 448; el-İrâkî, *Fethu'l-muğîs*, s. 229; Muhammed el-Fârisî, *Cevâhiru'l-usûl*, s. 97; es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, ss. 155-157; es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, s. 64; Zekeriyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî*, s. 368.

³⁹ el-Kâdî İyâz, *el-İlmâ'*, s. 120.

⁴⁰ İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-hadis*, s. 160.

Müteahhirûn dönemi hadis usulü müelliflerinden en-Nevevî (ö. 676/1277), İbnü's-Salâh'ı takip ederek Şâfi'î muhakkiklerden bazısının güven hâsıl olduğunda ele geçirilen hadis veya kitapla amelin vücûbunu kesin bir dille ifade ettiğini ve o gün itibariyle başkasına teveccüh edilmeyen sahih görüşü teşkil ettiğini dile getirmiştir. en-Nevevî, vicâde yöntemiyle elde edilen hadisle amel etmenin hükmünü, vacip ve câiz şeklinde ikili tasnifle ele almıştır.⁴¹

es-Sehâvî (ö. 902/14097), vicâde tarikiyle elde edilenlerle alâkalı olarak “cezmlle kaydedilmiş” olmasına dikkat çekmiştir. Yazıya güven hâsıl olduğu takdirde İmâm Şâfi'î'nin usûl-i fıkıh talebelerinden bazı muhakkıkların, cezmlle kaydedilen yerlerde amelin vâcib olduğunu zikrettiklerini kaydetmiştir.⁴² Hadis alma ve nakletme yollarından vicâde, es-Sehâvî'ye göre kendi bulunduğu yıllara nazaran son asırlarda başkasına teveccüh gösterilemeyecek en doğru yoldur. Zira amel rivâyete bağlı olsaydı o tarihlerde dahi rivâyet şartlarının imkânsızlığı sebebiyle icâzetli vicâde dışında menkulle amel kapısı tamamen kapanırdı.⁴³

es-Süyûtî (ö. 911/1505) ise vicâde yoluyla elde edilen hadisle amel etme hükmünde “himmetleri” ön plana çıkarmıştır. Bulunan rivâyetlere güven hâsıl olup da vicâde yoluyla gelen hadis cezm sığasıyla kaydedildiği takdirde, Şâfi'nin fıkıh usulü talebelerinden bazı muhakkıklar, vicâdeyle amel edilmesinin gerekliliğini kesin bir dille ifade etmişlerdir. es-Süyûtî, İmâm Şâfi'nin fıkıh usulü talebelerinden bazı muhakkıkların bu görüşlerinin, son asırlarda himmetlerin son derece kasır bir hale gelmesi sebebiyle en doğru yol olduğunu ifade etmiştir. es-Sehâvî'nin bu konudaki görüşünü benimsediğini ifade edebileceğimiz es-Süyûtî, öte yandan böyle kabul edilmemesi hâlinde ise vicâdeler dışında birşey kalmayacağını da belirtmiştir.⁴⁴

Müteahhirûn devrinden el-Emîr es-San'ânî (ö. 1182/1768), vicâde yoluyla gelen hadisle amel etme hakkında en-Nevevî'nin vâcib olduğu şeklindeki fikrine iştirak etmiştir. es-Sehâvî'nin sadece bulmanın ameli câiz kılamayacağı görüşüne istinaden genel kullanımda tartışmanın bulunduğu ifadesindeki kapalılık, “ilmin kâidelerinin delâlet ettiği gibi kendisine güvenilen bir şeyi bulmakla mukayyettir” beyanıyla yine el-Emîr es-San'ânî tarafından giderilmiştir.⁴⁵

İbnü's-Salâh, “muhaddislerin hepsine arz edilse onlar vicâde yoluyla gelen

⁴¹ en-Nevevî, *İrşâdü tullâbi'l-hakâik*, s. 141.

⁴² es-Sehâvî, *Fethu'l-muğis*, s. 155.

⁴³ a.g.e., s. 156.

⁴⁴ Zekeriyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî*, s. 368.

⁴⁵ el-Emîr es-San'ânî, *Tavdihu'l-efkâr* s. 349; ayrıca bk. Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, s. 349; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-hâsîs*, ss. 374-375; Subhî es-Sâlih, *Ulümü'l-hadis ve mustalahuh*, s. 103; es-Sabbâğ, *el-Hadisü'n-Nebevi*, s. 226; Ebû Şehbe, *el-Vasît*, s. 118.

rivâyetle amel etmekten kaçınırlardı” ifadesinde “kaçınmak” manasında “الْإِتْبَاءُ” kelimesini kullanmıştır. İbnü’s-Salâh’ın “kaçınmak” anlamında kullandığı kelimenin masdarı “الْإِتْبَاءُ” hakkında el-Emîr es-San’ânî (ö. 1182/1768), bu masdarın “الْإِتْبَاءُ” olabileceği gibi üzerinde iki nokta olması muhtemel olan “gelmek” manasındaki kelimenin masdarı olan “الْإِتْبَاءُ” de olabileceği ihtimali dile getirmiştir. el-Emîr es-San’ânî’nin öne sürdüğü üzere “الْإِتْبَاءُ” olduğu kabul edildiğinde ise, o zaman delili açık olabileceği için onunla amel ederlerdi anlamına gelecektir.⁴⁶ Buradaki ifadeye göre el-Emîr es-San’ânî, “muhaddislerin hepsine arz edilse onlar vicâde yoluyla gelen rivâyetle amel etmekten kaçınırlardı” değil de “muhaddislerin hepsine arz edilse onlar vicâde yoluyla gelen hadisle, delili açık olacağı için onunla amel ederlerdi” manasında tam karşı bir anlam yüklemiştir.

Son dönem hadis usulü müelliflerinden Ahmed Muhammed Şâkir (ö. 1377/1957), es-Sehâvî ve es-Süyûtî’nin görüşüne iştirak etmiş ve yine aynı şekilde hadis alma ve nakletme yollarından vicâde yöntemiyle gelen hadisle amel etmenin hükmünün vâcib olduğunu kabul etmiştir.⁴⁷ es-Sehâvî (ö. 902/1497)’nin ifade ettiği mücerred vicâdeler/icâzetsiz vicâdeler kalmazdı sözüne Ahmed Muhammed Şâkir açıklık getirmiştir. Mücerred vicâdeler dışında başka kalmadı ifadesinden maksat, ulemânın kalmadığı lakin vicâde yoluyla gelen kaynakların varlığıdır. Ahmed Muhammed Şâkir, vicâde yoluyla gelen hadisle amel edilmesi için “isnâdının sahih” olması şartını getirmiştir.⁴⁸

“Ele geçirilen rivâyetle ilgili itimadın meydana gelmesinin şartları” da yine Ahmed Muhammed Şâkir tarafından gayet açık bir şekilde ifade edilmiştir. “Vicâde yoluyla gelen rivâyetle ilgili güvenin meydana gelmesi hâlinde amel etmek vâcibtir” ifadesinden kastedilen, bu haber ve hadisi okuyan kişinin tanıdığı şeyhin yazısı olması veya naklettiği kitabın müellifine nisbetinin sâbit bulunmasıdır. İfade edilen bu hususların yanında müellifin sika me’mun ve haberin isnâdının sahih olması da öne sürülen şartlar arasındadır.⁴⁹

Vicâde yoluyla ele geçirilen hadisle amel etmenin gerekliliği hususunda delil olarak sunulan hadis-i şerifin amelin vâcibliğine delil olamayacağı ve asıl dayanağın “belağ” olduğuna dikkat çeken yine Ahmed Muhammed Şâkir’dir. Burada kabul edilen esas, bilgisine ulaşılan şeyin Resûlullâh’a (s.a.v.) nisbetinin sahih olmasına mükellefin güvenmesidir. Bu tafsilatlı açıklamalar arasında inceleyen kişinin kalbinin mutmaîn olması manasına gelen “sahih vicâde”nin kıymetinin, her türlü çeşidiyle icâzetten daha az değerli olmadığı zira çok nadir

⁴⁶ el-Emîr es-San’ânî, *Tavdihu’l-efkâr*, s. 348.

⁴⁷ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ’isü’l-hasîs*, s. 368.

⁴⁸ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ’isü’l-hasîs*, s. 369.

⁴⁹ a.g.e., s. 373.

istisnaları dışında bütününe icazetlerden meydana geldiği de yer almaktadır.⁵⁰

Nâsiruddîn el-Elbânî (ö. 1914-1999), vazgeçilemeyen doğrunun vicâdelerle amel etmek olduğunu kabul etmiştir. Eğer bu görüş doğru olarak kabul edilmiş olsaydı, kitapları elde etmek imkânsız hale geleceği için ilim tamamen boşa gidecekti. Ayrıca işlerin doğru seyrinde devamının sağlanması, bu konudaki ilim ehli insanların açıkladığı ince ilmî esasları tespit etmekle mümkün olabilir.⁵¹

2. Vicâdeyle Ameli Câiz Görenler

Vicâde tarikiyle vâkıf olunan hadisle amelin vücûbu, Şâfi'î ashabından muhakkiklerin bazıları tarafından kesin bir dille ifade edilmişti. Vicâde yoluyla elde edilmiş hadis veya kitaplarla amel edilmesini câiz kabul edenler de bulunmaktadır.

Müteahhirün devrinin ilk yıllarında Kâdî 'Iyâz (ö. 544/1149), hadis alma ve nakletme yollarından vicâde yöntemiyle elde edilen hadisle amel etmenin hükmünü, câiz ve câiz değil şeklinde sınıflandırmıştır. Amel etmenin cevâzı hakkındaki görüşü Kâdî 'Iyâz, İmam Şâfi'î'den (ö. 204/820) ve Şâfi'î mezhebi usulcü talebelerinden bir gruptan nakletmiştir. Bu tarikle gelenlerle amelin cevâzı hakkında İmam Şâfi'î dışında Şâfi'î mezhebindeki meşhur fıkıh ve hadis âlimi 'Abdullâh b. Yûsûf el-Cüveynî'nin (ö. 478/1085) de aynı kanaatte olduğunu belirtmiş ayrıca tahkik erbabından başkalarının da aynı görüşe kâil oldukları ifade etmiştir. Vicâdeyle amel mevzuunun mürselle amel meselesi üzerine bina edildiğini haber verenin de Kâdî 'Iyâz olduğu daha önce belirtilmişti.⁵²

Yine Kâdî 'Iyâz'ın, Mâliki âlimi Ebu'l-Velid el-Bâcî'den (ö. 474/1081) tahkiye ettiğine göre, İmam Şâfi'î iştirah edildiği bilinmeyen fakat muhafaza edilmiş haberin rivâyet edilmesini câiz görmüş ve buna iştirah edilenlerin korunduğu gibi kitabındakilerin de korunmasını delil getirmişti.⁵³ Zikredilen bu ifadeyi Kâdî 'Iyâz, aydınlatıcı bulmayarak İmam Şâfi'î'nin talebelerinden hiçbirinden nakledilmemiş olmasına istinaden bunun ancak rivâyet olmaksızın amel hakkında söylenmiş olabileceğini belirtmiştir. Şâfi'î'ye isnad edilen bu görüş hakkında o,

⁵⁰ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-hasîs*, s. 375. ayrıca bk. Subhî es-Sâlih, *'Ulûmü'l-hadîs ve mustalahuh*, s. 103

⁵¹ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-hasîs*, s. 375.

⁵² el-Kâdî 'Iyâz, *el-İlmâ'*, s. 120; ayrıca bk. İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîs*, s. 160; en-Nevevî, *et-Takrîb*, s. 58; es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, s. 63; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, s. 348; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-hasîs*, s. 368; Ahmed Naîm, *Tecrîd Mukaddimesi*, s. 448; İtr, Nûruddîn, *Menhecü'n-nakd*, s. 221; el-Cüveynî yerine el-Cevnî geçtiği başka bir rivâyet için bk. es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, s. 156; el-Emîr es-San'ânî, *Tavdîhu'l-efkâr*, s. 348.

⁵³ el-Kâdî 'Iyâz, *el-İlmâ'*, s. 120.

amel hakkında değil de rivâyet etmekle ilgili söylenmiş olsa dahi semâi olup olmadığı tespit edilememiş fakat kitap sahibinin kendi hattıyla bulunan hadisin kast edilmiş olabileceğini de öne sürmüştür.⁵⁴

İbnü's-Salâh, vicâde yoluyla gelen rivâyetlerle amel etme hususunda vücûbuna dair görüşle birlikte Kâdî 'İyâz'a tâbi olarak Şâfiî ve onun usulcû talebelerinden bir gruptan cevâzı yönündeki görüşü de dile getirmiştir.⁵⁵ en-Nevevî (ö. 676/1277),⁵⁶ et-Tîbî (ö. 743/1343),⁵⁷ es-Süyûtî (ö. 911/1505)⁵⁸ vicâde yoluyla gelen hadisle amel etmenin cevâzı hakkındaki görüşe iştirak edenlerdir.

Hadis alma ve nakletme yollarından vicâde yöntemiyle gelen hadisle amel etmenin en doğru yol olduğu görüşü daha önce zikredilmişti. en-Nevevî (ö. 676/1277) ve es-Sehâvî (ö. 902/1497), hadis alma ve nakletme yollarından vicâde yöntemiyle amel etmenin vücûbunu en doğru yol olarak değerlendirmişti. Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520) ise, vicâdeyle amel etmenin câiz olmasının en doğru olan görüş olduğunu söylemiştir.⁵⁹

Bulunan kitabın muhtevasıyla amel etmek hakkında delil olarak getirilen hadisi, bazıları amel etmenin vacip olması bazıları ise amel etmenin cevâzı yönünde kullanmıştır. es-Sehâvî, Ebû 'Imrân 'Abdülmelik b. Habîb el-Ezdî el-Cevnî'den (ö. 128/746) nakledilen rivâyeti, amelin cevâzı yönünde delil olarak getirmiştir. Kâdî 'İyâz, İmam Şâfiî ve usulcû talebelerinden bir gruptan vicâde yoluyla elde edilen hadisle amel etmenin cevâzı yönündeki görüşü kaydetmişti. es-Sehâvî ise, Kâdî 'İyâz'ın zikrettiği bu grupların yanı sıra, İmam Şâfiî fakihleri ve başkaları tarafından da aynı kanaatin dile getirildiğini söylemiştir.⁶⁰

Ebû 'Imrân el-Cevnî'den nakledilen hadisi es-Sehâvî, vicâde yoluyla gelen hadisle amelin cevâzı hakkında delil olarak zikretmiştir. Esasında es-Sehâvî, bu görüşüyle İbnü's-Salâh'a tabi olmaktadır. İbnü's-Salâh, elde edilen hadisle amel etmenin cevâzı yönündeki görüşüyle, el-Cüveynî'ye tabi olan Kâdî 'İyâz'ı takip etmiş ve tahkik ehlinde başkaları da bu görüşe iştirak etmiştir.⁶¹

⁵⁴ a.g.e., ss. 120-121.

⁵⁵ İbnü's-Salâh, 'Ulümü'l-hadis, s. 160

⁵⁶ en-Nevevî, *İrşâdü tullâbi'l-hakâik*, s. 141.

⁵⁷ et-Tîbî, *el-Hulâsa*, s. 111.

⁵⁸ es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, s. 63.

⁵⁹ Zekeriyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî*, s. 368.

⁶⁰ es-Sehâvî, *Fethu'l-muğis*, s. 156. es-Sehâvî'nin delil olarak kaydettiği rivâyet şöyledir: Ebû 'Imrân el-Cevnî'nin şu sözüne gelince: "İçinde ilim bulunan bir sahîfeyi biz duyardık, fakih bir kimsenin etrafına üşüşür gibi ona üşüşürdük."

⁶¹ es-Sehâvî, *Fethu'l-muğis*, s. 156.

Son dönem müelliflerinden Tâhir el-Cezâiri (ö. 1338/1920),⁶² Ahmed Muhammed Şâkir (ö. 1377/1957),⁶³ Ahmed Naîm (ö. 1872/1934)⁶⁴ ve Nûruddîn 'Itr⁶⁵ vicâde tarihiyle elde edilen hadislerle amel edilmesinin câiz olduğu görüşünü kaydedenler arasındadır.

3. Vicâdeyle Ameli Câiz Görmeyenler

Bulunan hadislerle amel edilmesinin vacip ve cevâzı yönündeki görüşleri daha önce belirtmiştik. Fakat gerek vacip gerekse amel edilmesi hakkındaki görüşlere mukabil vicâde yoluyla gelen hadislerle ameli câiz görmeyenlerin görüşleri de hadis usulü eserlerinde yer bulmuştur. Ele geçirilen rivâyet veya kitaba dayanarak amel etmeyi hükmî açıdan câiz ve câiz değil şeklinde ele alan müte-kaddimûn devri hadis âlimlerinden Kâdî 'Iyâz (ö. 544/1149), muhaddislerin ve Mâlikî fakihlerinin çoğunluğunun ve bunların dışındaki bazılarının da vicâdeyle amel etmeyi câiz görmediklerini dile getirmiştir.⁶⁶

İbnü's-Salâh ise Kâdî 'Iyâz'ın belirttiği bu gruplara, Mâlikîlerin bazısının da vicâde yoluyla gelen hadislerle amel etmenin câiz olmadığına iştirak ettiğini belirterek, bu görüşe katılanların sınırını belki biraz daha genişletmiş olabilir. Ona göre, Mâlikîlerin bazıları, muhaddislerin ve Mâlikî fakihlerinin çoğunluğu ve onlardan başkaları da vicâde yöntemiyle gelen hadislerle amel etmeyi uygun görmemişlerdir.⁶⁷

Vicâde yoluyla elde edilen hadislerle "amel etmenin cevâzı" hakkındaki görüşünü dile getirirken Kâdî 'Iyâz (ö. 544/1149), meselenin "mürsel üzerine binâ edildiğini" ifade etmişti. el-'Irâkî (ö. 806/1404) ise, muhaddislerin çoğunun, Mâlikî fakihlerinin ve bunlardan başkalarının da vicâde yoluyla elde edilen hadislerle "amel edilmesinin uygun olmadığı" görüşünü ifade ederken aynı dayanağı dile getirmiştir. Bununla birlikte el-'Irâkî, Mürsel rivâyette birisinin düşmüş olabileceğini ve bu isnattan düşen şahsın yalancı ya da müdelles olabilme ihtimalini öne sürmüştür. Mürsel rivâyette böyle bir ihtimalden bahseden el-'Irâkî, buna mukabil hâlbuki mevsuk âlimin hattının böyle olmadığını söylemiştir.⁶⁸

⁶² Tâhir el-Cezâiri, *Tevcihü'n-nazar*, s. 348.

⁶³ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-hasîs*, s. 368.

⁶⁴ Ahmed Naîm, *Tecrid Mukaddimesi*, s. 448.

⁶⁵ 'Itr, Nûruddîn, *Menhecü'n-nakd*, s. 221.

⁶⁶ el-Kâdî 'Iyâz, *el-'İlmâ'*, s. 120; ayrıca bk. İbn Cemâ'a, *el-Menhelü'r-revî*, s. 92; et-Tibî, *el-Hulâsa*, s. 111; İbnü'l-Mülakkın, *el-Muknî'*, s. 335; es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, s. 63; es-Sabbâğ, *el-Hadisü'n-Nebevî*, s. 223; Tâhir el-Cezâiri, *Tevcihü'n-nazar*, s. 348; Cemâlüddîn el-Kâsimî, *Kavâ'idü't-tahdîs*, s. 212; Ahmed 'Ömer Hâşim, *Kavâ'idü usûli'l-hadîs*, s. 229;

⁶⁷ İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-hadîs*, s. 160; Tâhir el-Cezâiri, *Tevcihü'n-nazar*, s. 348.

⁶⁸ el-'Irâkî, *Fethü'l-muğîs*, s. 229.

Senedinde ittisal şartı bulunmayan vicâde yoluyla gelen hadisle amel etmenin câiz kabul edilmemesiyle ilgili hükümlerin; mürsel, munkatı' ve muttasıl isnâdla gelmeyen diğer hadis türlerine kıyaslanarak bu görüşe ulaşıldığını es-Sehâvî (ö. 902/1497) ve Zekerıyyâ el-Ensârî (ö. 926/1520) de dile getirmiştir.⁶⁹ es-Sehâvî el-‘Irâkî'nin yaklaşımına katılmakta ve bu doğrultuda, mürseli delil kabul edenlerin faziletli çağlarda kalması sebebiyle vicâde yoluyla gelen hadisle amel etme meselesinin mürselden tefrik edildiğini söylemektedir. Bunun yanı sıra o, şu anda mevcut hâlin vicâde yöntemiyle gelen hadisle amel etmeye imkân tanımadığını sebep olarak göstermektedir.⁷⁰

Son dönem müelliflerinden Ahmed Muhammed Şâkir (ö. 1377/1957),⁷¹ Ahmed Naîm (ö. 1872/1934)⁷² ve Nûruddîn 'Itr,⁷³ Kâdî 'İyâz'ın zikrettiği üzere muhaddislerin, Mâlikî fakihlerinin çoğunluğunun ve bunların dışındakilerden bazılarının, vicâde tarikiyle elde edilen hadisle amel edilmesinin câiz olmadığını dile getirmişlerdir.

Hadis alma ve nakletme yollarından vicâde yöntemiyle buldukları hadisi mütekaddimûn devrinden bazılarının naklettiği yukarıda belirtilmişti. Vicâde yoluyla nakledilen hadisler de, hadis usulü eserlerinde ele alındığı kadarıyla tespit edilmiştir. Vicâdeyle nakledenler olsa da esasında cumhur, vicâde yoluyla rivâyete karşı çıkmıştır. Selef-i sâlihîn arasında “لَا تَقْرَأُ الْقُرْآنَ عَلَيَّ الْمُصْحَفِيِّينَ وَلَا تَحْمِلُوا الْعِلْمَ عَنِ الصُّخْفِيِّينَ /Kur'ân'ı, Mushaftan Kur'ân öğrenenlerden okumayın, ilmi sahîfelerden öğrenenlerden almayın manasındaki” söz yaygınlaşmıştır.⁷⁴ Bugün itibariyle sahih kitaplardan nakledilenler bir nevi vicâdedir ve onlardan nakletmek yaygın hale gelmiştir.⁷⁵ Bugün bizlerin de vicâde yoluyla bugüne ulaşan eserlerimizden naklederken ıstılahların anlamını tahrif etmeden rivâyet etmeye özen göstermemiz gerekmektedir.⁷⁶

IV. Sonuç

Hadis alma ve nakletme yollarından vicâde ile elde edilmiş olan bir hadisin rivâyet edilmesi ve bu tür hadisle amel edilmesi iki ayrı husustur. Vicâde yoluyla gelen hadisin rivâyet edilmesini kabul etmeyen usul-i hadis âlimlerinin dayanağı, bu yolla elde edilmiş bir hadisin müsned hadis çeşidine dâhil edilmemiş olmasıdır. Müteşeddîd görüşün sahibi olan bu âlimler, vicâdeyi hadis

⁶⁹ es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, s. 155; Zekerıyyâ el-Ensârî, *Fethu'l-bâkî*, s. 368.

⁷⁰ es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, s. 155.

⁷¹ Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-hasîs*, s. 373.

⁷² Ahmed Naîm, *Tecrid Mukaddimesi*, s. 448.

⁷³ 'Itr, Nûruddîn, *Menhecü'n-nakd*, s. 221.

⁷⁴ er-Râmehurmuzî, *el-Muhaddisü'l-fâsil*, s. 211.

⁷⁵ Muhammed 'Accâc el-Hatîb, *el-Muhtasarü'l-vecîz*, s. 95; Muhammed Makbûlî el-Ehdel, *Mustalahu'l-hadîs*, s. 48.

⁷⁶ Ahmed Muhammed Şâkir, s. 372, Subhî es-Sâlih, s. 101

alma ve nakletme yollarından biri olarak görmediklerinden dolayı hucdet olarak da kabul etmemektedirler. Ancak bir râvînin hafızasından nakledemez bir vaziyete düşmesi durumunda, kitaptan rivâyet etmesine izin vermektedirler. Mütêsâhil görüşün sahipleri ise vicâde yoluyla bulunmuş hadisin asıl nüshalarla karşılaştırılmasına dahi ihtiyaç duyulmadan nakledilebileceğini savunmaktadırlar. Bu iki uç arasında bulunan mütevassıt âlimler de, vicâde yoluyla ele geçirilmiş olan hadisin mütehasıs bir âlim tarafından asıl nüshalarla karşılaştırılması neticesinde rivâyet edilebileceğini kabul etmişlerdir. Lakin karşılaştırmayı yapan mütehasıs âlimin, yaptığı araştırması neticesinde vicâde yoluyla elde edilmiş hadiste bir ziyâde ve noksanlık tespit etmemiş olması ve en azından bu konuda zann-ı gâlibinin hâsil olması gerekmektedir.

Vicâdeyi tahammül ve edâ yollarından biri olarak görmeyenler, bu tür bir hadise güven duyulabilmesi için bahis konusu hadisin sıralama itibarıyla vicâdeden daha önce geçen diğer nakil vasıtalarından biri ile de rivâyet edilmesini şart koşmaktadırlar. Bunun yanında bulunan hadisin başka âlimlerin musannefâtında bulunması da ileri sürdükleri şartlar arasındadır.

Mütেকaddimûn devrindeki hadis, fıkıh ve usûl imamları, vicâde yoluyla elde edilmiş hadisin rivâyet edilmemesi hususunda hemfikirdirler. Bulunan hadisler bilinen bir âlime ait olsa ya da kaynağı sika olsa bile hatta tahkik edilmiş bile olsa mütেকaddimûn dönemi âlimleri vicâdenin rivâyet edilmesini men etmektedirler. Ancak mütেকaddimûn döneminde vicâdeyle rivâyeti câiz kabul eden bir grubun varlığı da söz konusudur. Müteahhirûn döneminde ise icâzeti bulunmayan vicâde yollu hadislerin rivâyeti men edilmektedir. Hadis alma ve nakletme yollarından vicâde ile elde edilmiş bir hadis ancak kendi türünün rivâyet lafızları kullanılarak rivâyet edilebilir.

Vicâde yoluyla elde edilmiş olan hadisle amel edilmesi hususunda da bir ihtilaf söz konusudur. Tahammül ve edâ yollarından vicâdeyle amel edilmesinin vacip olduğunu savunanlar, vicâdeyle amel etmeyi mürsel hadisle amel etme meselesine kıyas etmişlerdir. Söz konusu rivâyet yoluyla gelen hadisle amel edilmesinin vacip olduğunu savunanlar aksi takdirde menkulle amel kapısının kapanacağını da iddia etmektedirler. Ancak vicâde yollu hadisle amel etmenin vacip olması için o hadisin, Hz. Peygamber'e nispetinin doğruluğuna inceleyen kalbinin mutmain olması şartı da dile getirilmektedir.

Hadis rivâyet yollarından vicâdeyle amel etmenin câiz olduğunu dile getirenler de bulunmaktadır. Vicâdeyle amel etmenin câiz olduğunu kabul edenler, bulunan hadisin semâ yoluyla alınıp alınmadığı tespit edilememiş olsa bile hattının kitabın sahibine ait bulunması şartını ileri sürmektedirler.

Vicâde yollu hadisle amel edilmesinin câiz olmadığını ileri sürenler ise muhaddisler, Mâlikî fakihlerin çoğunluğu ve bunların dışında bazı kimselerdir. Vicâdeyle amel etmeyi câiz kabul etmeyenler, mürsel hadisle amel edilmenin faziletli dönemlere ait olduğunu ve dolayısıyla bugün için amel etmenin mümkün olmadığını iddia etmektedirler. Vicâde yollu hadisle amel etmenin vâcip,

câiz ve câiz olmadığını dile getirenler arasında müteahhirûn ve son dönem hadis âlimleri bulunmaktadır.

“Vicâde Yoluyla Elde Edilen Hadislerin Rivâyeti ve Vicâde ile Amel”

Özet: Yazılmış bir halde elde edilmiş olan hadisleri rivâyet etme ile onlarla amel etme meselesi, hadis usûlü eserlerinin vicâde bahsinde birbirinden ayrı ele alınarak mütalaa edilmektedir. Vicâde tarikiyle elde edilmiş hadislerin rivâyet edilemeyeceği görüşünü savunanlar, vicâde yolunu tahammül ve edâ yollarından biri olarak görmemekte ve sadece ezberden rivâyet edilebileceğini öne sürmektedirler. Rivâyete karşı çıkan görüşün tam karşısında ise yazılı halde bulunan hadisin araştırmaya gerek olmaksızın şeyhden rivâyet edilebileceğini savunanlar bulunmaktadır. Bu iki görüş arasında bir diğeri de, ehil bir âlim tarafından yapılan inceleme neticesinde tahrifattan emin olunduğu takdirde vicâde yoluyla gelmiş olan hadisin nakledilebileceğini kabul eden görüştür. Vicâdeyi rivâyet etmede bulunan ihtilaf, amel etme hususunda da vardır. Yazılı bir halde ele geçirilmiş hadisle amel etmenin vacip olduğunu iddia edenler, bu tür hadislerle amel edilmediği takdirde menkulle amel kapısının kapanacağına öne sürmektedirler. Vicâdeyle amel edilmesinin câiz olduğunu savunanlar da en doğru yolun bu görüş olduğunu benimsemektedirler. Yazılı bir şekilde elde edilmiş hadisle amel etmenin vacip ve câiz olduğunu kabul edenlerin yanında amel etmenin câiz olmadığını benimseyenler de bulunmaktadır.

Atf: Rahmiye HATİBOĞLU, “Vicâde Yoluyla Elde Edilen Hadislerin Rivâyeti ve Vicâde ile Amel”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XIII/2, 2015, ss. 77-93.

Anahtar Kelimeler: Hadis usulü, Vicâde, Hadis İstılahları, Rivâyet lâfızları, Hadis Tahammül ve Edâ Yolları.